

■ Ny kunskap om forntida samhällen

David Graeber & David Wengrow: *The Dawn of Everything: A New History of Humanity*. Allen Lane, London 2021.

Som bokens rubrik lovar handlar *The Dawn of Everything* om en ny uppfattning om de forntida människosamhällen som uppstod för tiotusentals år sedan. Författarna, antropologen David Graeber som dog 2020 och David Wengrow, professor i jämförande arkeologi vid University College London, har även tidigare publicerat böcker och artiklar om samhällsutveckling. *The Dawn of*

Everything kan ses som en sammanfattning av deras långvariga samarbete.

För att förstå sig på mänsklighetens förhistoria kan man, enligt en vanlig föreställning, antingen följa Thomas Hobbes eller Jean-Jacques Rousseau. Hobbes hävdade i sin bok *Leviathan* (1651) att livet utan maktstrukturer och institutioner är anarki (*bellum omnium contra omnes*, ”allas krig mot alla”) och att det är statsmakten, arméer och lagar som behövs för att upprätthålla samhällsfreden. Rousseau publicerade å sin sida år 1754 texten *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes*, i vilken han hävdade att livet i små grupper innan de organiserade samhällenas framväxt var fridfullt och hierarkilöst och att allt förändrades mot det sämre i och med det privata jordägandet.

Graeber och Wengrow är kritiska mot uppfattningar där samhällsutveckling framställs i faser, som en utveckling från ett tidigt skede med små, egalitära grupper till jordbruksrevolutionen, urbanisering, upplysningens tid och ända till det moderna samhälle som vi lever i i dag. Sett genom en sådan lins levde de tidiga samhällena i oskuld och förlorade sin frihet när större, mer organiserade samhällen och städer började utvecklas. Det moderna samhällets hierarkier är det pris som vi måste betala för utvecklingen.

Dessa synsätt anser Graeber och Wengrow vara mer myt än sanning och de lyfter fram nya forskningsrön för att stöda sin tes. Till exempel kritiserar författarna både Yuval Noah Harari (*Sapiens: A Brief History of Humankind*, 2014) och Steven Pinker (*The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*, 2012) för att de antingen gör antaganden om samhällsutvecklingens gång utan bevis eller litat på snäv information. Enligt Graeber och Wengrow finns det nämligen samhällen där hierarkier enbart har varit ett tillfälligt inslag för att sköta vissa uppgifter eller uppnå vissa ändamål, och har därefter satts åt sidan tills de behövs igen. Författarna bjuder på exemplet om de spanska och portugisiska skeppens ankomst till Syd- och Mellanamerika, då européerna mötte representanter för dessa områdets ursprungskulturer och lärde sig hur de fungerade. Det uppkom även diskussioner om samhällsmodeller, där exempelvis Kondiaronk, en inflytelserik representant av Wendat-folket, framförde kritiska anmärkningar

om det europeiska samhället och berättade om friheten som hans eget folk åtnjöt. Till exempel kunde en grupp välja en ledare endast för jaktsäsongen och därefter återvända till ett ledarlöst liv.

Författarna menar även att de samhällen som vi ofta kallar ”primitiva” var mer politiska än vi i är i dag, och att de i större utsträckning deltog i byggandet av sina respektive samhällen. Till exempel har man i nuvarande Louisiana ca 1600 innan vår tideräkningens början byggt gigantiska strukturer av jord – en arbetsinsats som har krävt hundratals människor, men som genomförts utan bestående organiserade samhällen. I Harappa i nuvarande Pakistan har man funnit ruiner från ca 2600 före vår tideräkningens början som påvisar att det funnits en stor stad utan palats eller andra byggnader som skulle tyda på maktkoncentration och hierarkier. I Ukraina finns ruinerna av Maidanetske och Nebelivka, bebodda ca 4100 till 3300 före tideräkningen, sin tids megastäder som kunde ha flera tusen invånare boende i likadana små hus byggda i en cirkelformation. Författarna menar att utvecklingen är mer nyanserad än vad som hittills hävdats. Samarbete har behövts, men det kan ha gällt en tillfällig period, och över huvud taget har det funnits en rik variation på olika organisatoriska modeller redan för tusentals år sedan. Bokens huvudpoäng är att det har funnits olika institutionella former och att hierarkin inte är den enda modellen.

Sammanfattningsvis är boken en enorm historisk resurs för att bättre kunna förstå människosamhällellenas utveckling. Stora organisationer av den typ som krävs för stora projekt behöver inte vara hierarkiska och leda till en minskning av individernas frihet, utan de kan organiseras på ett sätt som bevarar denna frihet. Graeber och Wengrow citerar Kondiaronks fördömande utsaga gällande europeernas materialistiska och hierarkiska levnadssätt (s. 56):

Over and over I have set forth the qualities that we Wendat believe ought to define humanity — wisdom, reason, equity, etc. — and demonstrated that the existence of separate material interests knocks all these on the head. A man motivated by interests cannot be a man of reason.

Graeber var en världsberömd anarkist och den intellektuella ledaren för Occupy Wall Street-rörelsen. I ljuset av detta kan *The Dawn of Everything* ses som ett bidrag till den statskritiska litterära traditionen. I stället för att föreställa sig utvecklingen lineärt, från

enkla former av samvaro till mera komplicerade samhällen, kan vi konstatera att omfattande projekt har varit möjliga även utan förtryckande organisationsmodeller. I sin bok om mänsklighetens grundläggande karaktär, som översatts till svenska med titeln *I grunden god: en optimistisk historia av människans natur* (2021), tangerar den holländska historikern Rutger Bregman *The Dawn of Everything* och frågar sig om människor i grund och botten är onda (som Hobbes menade), eller om de har förmågan att behandla varandra empatiskt och osjälviskt. Bokens titel ger svaret. *The Dawn of Everything* är speciellt intressant inom denna genre eftersom författarna huvudsakligen behandlar en avlägsen forntid och baserar sina argument på arkeologiska fynd. Trots detta klarar de av att dra slutsatser – om än preliminära – om hurudant livet var, varifrån maten kom, om det fanns husdjur och vilka trosföreställningar som var rådande.

Pekka Kettunen